

Sabra ve Şatila Katliamı

Yirminci yüzyılın şafağında, Filistin'deki Yahudi varlığı mütevazıydı: tarımsal **kibbutz**'ların bir dağılımı, birkaç kentsel topluluk ve İbranice'nin büyük ölçüde litürji ve bilime hapsedilmiş bir canlanması. Manzara, 1933 **Haavara (Transfer) Anlaşması** ve 1938 **Évian Konferansı** ile değişmeye başladı; her ikisi de – çok farklı yollarla – Nazi kontrolündeki Avrupa'dan Yahudi göçünü kolaylaştırdı. Birkaç yıl içinde, göç Filistin'deki Yahudi nüfusunu birkaç katına çıkardı, demografik dengeyi ve ülkenin siyasi ufkunu dönüştürdü.

1917 Balfour Deklarasyonu, daha sonra **İngiliz Mandasının** şartlarına dahil edildi, "Filistin'de Yahudi halkı için ulusal bir yuva kurulması"na destek vaat ederken – kritik olarak – "mevcut gayri-Yahudi toplulukların sivil ve dini haklarını ön yargılayabilecek hiçbir şey yapılmayacağı"nı şart koştu. Ancak Siyonist hareketin ilk günlerinden itibaren liderliği, *fetih* ve *kolonizasyonu* devlet oluşumuna doğru gerekli aşamalar olarak konuştu. Theodor Herzl, Chaim Weizmann ve daha sonra David Ben-Gurion gibi düşünürler, Filistin'de bir Yahudi siyasi yapının var olup olmayacağı değil, zaten yerleşik bir ülkede nasıl güvence altına alınıp genişletileceği konusunda tartışılar.

Yerli nüfus için – Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler dahil – kolonyal bir mandat altında büyük ölçekli göç beklentisi hem kaygı hem de direniş uyandırdı. 1930'ların sonundaki Arap isyanları, Avrupa zulmünden sığınak olarak sunulan şeyin pratikte bir mülksüzleştirme aracı haline geldiği korkusunu yansıttı. Osmanlı yönetimi altında paralel topluluklar olarak başlayan şey, İngiliz denetimi altında rakip ulusal projelere dönüştürülüyordu.

Nakba

Kasım 1947'de **BM Taksim Planı (Karar 181)**, ülkeyi iki devlete bölmeyi önerdi, o zaman nüfusun yaklaşık üçte birini oluşturan ve yaklaşık **yüzde 7 araziye** sahip Yahudi nüfusa **Filistin'in yüzde 56'sını** atayarak. Filistinli Arap çoğunluğu için bu, uluslararası bir kararnameyle onaylanmış bir mülksüzleştirmeden daha az bir uzlaşma gibi görünüyordu. Topluluklar arasında iç savaş patlak verdiğinde ve İngilizler çekildiğinde, Siyonist güçler kendilerine ayrılan alanı hızla güvence altına aldı ve genişletti.

1948'e gelindiğinde, olaylar geri çağrılmaz bir hızla ilerledi. Siyonist paramiliterler – özellikle **Irgun** ve **Lehi** – tarafından Arap topluluklarına ve İngiliz yönetimine karşı yürütülen silahlı mücadele, açık bir isyana dönüştü. Bombalamaları ve suikastları Filistin'in çok ötesine uzandı; bir saldırı hatta **Roma'daki İngiliz büyükelçiliğini** vurdu. Yorgun ve şiddeti giderek kontrol edemeyen **İngiltere mandatından vazgeçti**, çözölemeyen Filistin sorununu yeni kurulan **Birleşmiş Milletlere** devrederek.

Sonuç **Nakba** idi – "Felaket" –, bu süreçte **700.000'den fazla Filistinli** sistematik korkutma ve yıkım kampanyaları arasında evlerinden kovuldu veya kaçtı. Köyler yerle bir edildi,

aileler komşu Arap devletlerine dağıldı ve bir ulusal toplum neredeyse bir gecede parçalandı. Birleşmiş Milletler, **Karar 194** (Aralık 1948) aracılığıyla durumlarını kabul etti, mültecilerin dönme veya tazminat alma hakkını onaylayarak. Ancak bu vaat asla uygulanmadı. Uygulanmaması, İsrail'in yeni sınırlarını pekiştirmesine ve Arap ev sahibi ülkelere mültecilerin varlığını *geçici* olarak ele almasına izin verdi – yetmiş yıldan fazla süren bir geçici durum.

Filistinli Diasporası

1948'deki şiddet, yıkım ve sürgün manzarası bıraktı. **10.000 ila 15.000 Filistinli** çatışmalar sırasında öldürüldü, binlercesi ise şehirler ve köyler düştüğünde katliamlarda ve kovulmalarda yaralandı. Çağdaş araştırmalar, tarihçi **Walid Khalidin**in *All That Remains* kitabındaki titiz belgeleri dahil, **400'den fazla Filistin köyünün** yok edildiğini kaydediyor; bazıları tamamen haritadan silindi, kalıntıları daha sonra yeni İsrail yerleşimleri veya Yahudi Ulusal Fonu tarafından dikilen ormanlarla örtüldü, yerleşim izlerini gizlemek için.

1949 yazına gelindiğinde, **mülteci nüfusu yaklaşık 750.000'e** ulaşmıştı, savaş öncesi 1,2 milyon Arap nüfusundan. Aileler dalgalar halinde kaçtı: önce kıyı şehirlerinden Jaffa, Haifa ve Akko; sonra Celile ve orta yüksekliklerden, Siyonist milisler – yakında **İsrail Savunma Kuvvetleri (IDF)**'ne entegre – **Dalet Planı** altında ilerlerken; stratejik bir plan ki düşman veya stratejik olarak hayati görülen alanların boşaltılmasını yetkilendiriyordu.

Komşu ülkeler insan selini eşit olmayan şekilde emdi.

- **Ürdün** en büyük payı aldı, yaklaşık **350.000**, çoğu sonradan Ürdün vatandaşlığı kazandı.
- Mısır idaresi altındaki **Gazze** yaklaşık **200.000** aldı, dar şeridini dünyanın en yoğun nüfuslu alanlarından biri yaptı.
- **Lübnan** yaklaşık **100.000–120.000** aldı, Tirus, Sidon ve Beyrut çevresinde aceleyle kurulan kamplara yerleştirildi.
- **Suriye 80.000–90.000** kabul etti, onları Şam ve Halep çevresinde yeniden yerleştirdi. Daha küçük sayılar **Irak** ve **Mısır propriamenteye** ulaştı, ancak bu mülteciler genellikle istikrar ve iş arayışında yeniden taşındı.

Birleşmiş Milletler 1949'da **UNRWA (Filistin Mültecileri için BM Yardım ve Çalışma Ajansı)**'ni kurdu, yiyecek, barınak ve eğitim sağlamak için. Ancak ajansın mandatı – repatriasyon beklenirken geçici insani bir önlem olarak tasarlanmış – kalıcı bir limbo'nun iskeleti haline geldi. **Karar 194** mültecilerin dönüş hakkını tanısa da, ne uluslararası toplum ne de yeni İsrail devleti bunu uygulamak için adım attı. Arap ev sahibi devletler, aynı karara atıfta bulunarak vatandaşlık vermeyi reddetti, bunun İsrail'in yerinden edilenleri repatriye etmeyi reddetmesini meşrulaştıracağını iddia ederek. Böylece, 1948 mültecileri baştan beri iki inkâr arasında sıkışıp kaldı: dönüşün inkârı ve aidiyetin inkârı.

Lübnan'daki Filistinli Mülteciler

Filistin'in en küçük komşu devleti olan Lübnan, boyutuna ve kırılğan sosyal yapısına göre orantısız bir yük taşıdı. 1948'de mültecilerin ilk dalgaları güney sınırını aştığında, yorgun

geldiler, genellikle yaya veya eşekle, sadece evlerinin anahtarlarını ve kayıp mülklerinin tapularını taşıyarak. 1948-1949 arasında yaklaşık **100.000 ila 120.000 Filistinli** Lübnan'a girdi – savaşın yarattığı toplam mülteci nüfusun yaklaşık altıda biri. Yeni kurulan **BM Yardım ve Çalışma Ajansı (UNRWA)** 1952'ye kadar **127.000**'ini kaydetti ve aileleri Tirus, Sidon, Trablus ve Beyrut'un kenar mahalleleri yakınındaki geçici kamplara yerleştirdi.

Lübnan'ın kabulü, kendi **mezhepsel dengesi** tarafından şekillendirildi – marunit Hristiyanlar, Sünni ve Şii Müslümanlar ile Dürziler arasında hassas bir güç paylaşımı – ve ağırlıklı olarak Sünni mültecilerin on binlercesine vatandaşlık vermenin bu dengeyi bozacağından duyulan yaygın korkudan. Daha sonra birçok Filistinli'yi vatandaş yapan Ürdün'ün aksine, Lübnan onları **devletsiz** tuttu, ikamet verdi ama milliyet vermedi. *Misafir* olarak etiketlendiler, bir terim ki hem geçici koruma hem de siyasi dışlama ima ediyordu.

Başlangıçta, mülteciler çamurlu arsalar üzerine kurulu çadırlarda yaşadılar, UNRWA rasyonlarına ve acil yardıma bağımlı. Zamanla çadırlar çinko çatılı kulübelere ve daha sonra beton kulübelere dönüştü, ancak **yasal geçicilikleri** kodlandı kaldı. Yasaya göre, Filistinliler mülk sahibi olmak, sendikalara katılmak veya yetmişten fazla mesleğin – tıp, hukuk ve mühendislik dahil – çoğunda çalışmak yasaktı. Kamplar ve şehirler arası hareket izin gerektiriyordu; eğitim ve sağlık hizmetlerine erişim kronik olarak yetersiz finanse edilen UNRWA sistemine bağlıydı.

Sonunda on iki resmi kamp oluştu, Sidon yakınındaki **Ayn al-Hilwehten** – şimdi Lübnan'ın en büyüğü – Beyrut'taki **Şatila** ve **Bürc el-Berejneye** kadar. Aşırı kalabalık kısa sürede şaşırtıcı yoğunluklara ulaştı: Şatila'da **30.000 insan yarım kilometrekareden az bir alanda yaşıyordu**. Altyapı minimumdu; kanalizasyon ve su sistemleri bozuluyordu; elektrik günde birkaç saat yanıp sönüyordu. Yine de yoksunluk ortasında, kamplar direnç alanları da oldu – *dönüş* hakkında demirlenmiş kolektif bir kimliği sürdüren okullar, klinikler ve siyasi örgütlerle.

Lübnanlı yetkililer, siyasi elitin büyük kısmı tarafından desteklenerek, Filistinlilerin varlığının geçici olduğunu ısrarla belirtti. Bu ısrar sadece demografik değil, ideolojikti: mültecileri entegre etmenin, bir gün vatanlarına dönmeleri gerektiği iddiasını eriteceği savunuluyordu. Sonuç olarak, **Lübnan'daki Filistinli sürgün hem bir insani durum hem de siyasi bir beyan** haline geldi – Arap dünyasının erken iyileştirmemeyi yemin ettiği bir yaraya görsel bir tanıklık.

Dönüş Hakkı

On yıllar boyunca kamplar sadece sürgün coğrafyası değil, yavaş yavaş yanan bir moral acil durumuydu. Hayal edin nesilleri çadır sokağında doğarken, büyükannenizin evi sadece yastık altında saklanan bir anahtarın anısında var – size tekrar tekrar ve resmi olarak söylendiği yerde, asla ait olmayacağınız. Otuz yıldan fazla yıl sonra, **dönüş hakkı** kağıt bir vaat olarak kaldığında, BM kararları yankılandı ama uygulanmadı ve ev sahibi devletler yerinden etmeyi geçici bir idari sorun olarak ele aldığı anda, Lübnan'daki birçok Filistinli kasvetli bir aritmetikte karşı karşıya kaldı: vatandaşlık yok, sınırlı iş, sınırlı eğitim ve toprak veya onur geri alma için yasal yol yok. Yoksulluk sadece maddi değildi; yasal idi: kalıcılığı imkansız kılan yasalar ve politikalar tarafından üretilen ve güçlendirilen bir durum.

Böyle bir durumun radikalleşmesini görmek zor değil. Diplomatik çareler durduğunda ve uluslararası kurumlar uygulama sağlamada başarısız olduğunda, sıradan insanlar genellikle erişimindeki araçlara başvurur – önce organize siyaset, sonra bazıları için silahlı direniş. Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve bileşen gerilla gruplarının ortaya çıkışı bu yoksunluk arka planı karşısında okunmalıdır. Birçok mülteci için silah almak soyut bir ideoloji değil, günlük bir aşağılamaya somut bir yanıt idi: temel sivil ve ekonomik hakların inkarı, sınırların mühürlenmesi ve evin yavaş silinmesi. 1948’de köyler yerle bir edilmiş ve komşular kovulmuş bir nüfus için, ve sonra uluslararası sistemin haklarını tanıyıp uygulamayan bir nüfus için, şiddet dikkat, kaldıraç ve – ne kadar trajikse – güvenlik üreten tek dil gibi görünmeye başladı.

Bu insani mantık, silahlı fraksiyonların kamplarda ve çevresinde üsler kurmasını, orada sosyal hizmetler düzenlemesini ve kampların zamanla militarize olmasını açıklar. Sonraki zararları mazur göstermez. İsrail sınırı ötesi gerilla operasyonları, ağırlıklı olarak sivillere düşen misillemeleri davet etti; kolektif cezalar Lübnanlı korkuları derinleştirdi ve daha sert önlemler için bahaneler sağladı. Kısaca, güce dönüş bir geri besleme döngüsü yarattı: devletsizlik ve marjinalleşme mülteci nüfusunun kısımlarını militanlığa itti; militanlık askeri tepkileri ve siyasi meşruiyet yoksunluğunu tetikledi; bu tepkiler mültecilerin dışlanmasını güçlendirdi.

Bu şekilde bakıldığında, 1982 işgali – ve Sabra ile Şatila’da takip eden katliam – kendiliğinden bir kopuş değil, başarısız haklar, kısaltılmış çareler ve artan misilleme döngüleri tarafından dövülmüş bir zincirin katastrofik son noktasıydı. Ahlaki karmaşıklık açıktır: kampların limbo’sunu üreten devlet ve uluslararası sistem, insanların direnmeye zorlandığı koşulları yaratmak için sorumludur – ama sivilleri hedef alan şiddetli form alan direniş, yeni kurbanlar üretir ve ahlaki uçurumu genişletir.

Direniş Hakkı

Uluslararası hukuk kendisi, bu seçimlerin sonradan nasıl haklı çıkarıldığı için bazı temeller sunar. **Dördüncü Cenevre Sözleşmesi** ve **1977 Ek Protokol I** uyarınca, **yabancı işgal** altında yaşayan bir nüfus, o işgale direnme hakkına sahiptir – belirli koşullar altında silahlı yollarla da dahil – o direniş sivilleri hedef alma yasaklarını saygı duyduğu sürece. BM Genel Kurulu, 1960’lar ve 1970’lerde bu ilkeyi tekrar tekrar onayladı, “kolonyal ve yabancı egemenlik altındaki halkların kendi kaderini tayin hakkını kullanma mücadelesinin meşruiyetini” tanıyan kararlarda.

Bu hükümler, doğrudan işgal altında değil **sürgünde yaşayan** Filistinlilere mi uygulanır, tartışmalıdır. Onların toprakları ve evleri İsrail Devleti’nin kontrolünde kaldı, ancak kendileri komşu topraklarda hapsedildi, dönüşleri reddedildi ve etkili olarak devletsizdi. Birçok Filistinli düşünür ve hukukçu için, bu sürgün direniş hakkını iptal etmedi; sadece savaş alanını yer değiştirdi. Onların görüşüne göre, silahlı direniş hakkı, *işgalin sınırlar ötesinde onları takip ettiği* bir halka uzanıyordu – kovma, abluka ve mülteci kamplarına kendi askeri akınlar yoluyla.

Pratikte, bu yasal argümanlar yaşanan gerçekliği pek değiştiremedi: İsrail, Lübnan toprağından tüm silahlı faaliyeti saldırganlık olarak gördü, oysa Lübnan mülteci savaşçıları

hem misafir hem de yük olarak ele aldı. Sonuç, bir devlet içindeki devlet idi – **güney Lübnan'daki FKÖ'nün kvasi-özerk varlığı** –, bazı fraksiyonlar tarafından tolere edilen ve diğerleri tarafından nefret edilen. 1970'ler ilerledikçe, kamplar sadece yoksunluk sembolleri değil, genişleyen bölgesel bir çatışmanın ön cepheleri haline geldi.

Lübnan'daki FKÖ

1960'ların sonuna gelindiğinde, Lübnanlı mülteci kampları sürgündeki Filistin ulusal hareketinin merkezi haline gelmişti. **1967 Altı Gün Savaşı** ve İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'yi işgalinden sonra, Filistin direniş grupları Arap dünyasında dağıldı, Ürdün, Suriye ve Lübnan'daki üsleri transnasyonel bir mücadelenin düğümleri haline geldi.

Eylül 1970'te, Ürdün monarşisi **Kara Eylül** olarak bilinen kanlı iç savaştan sonra FKÖ'yü kovdu. Binlerce savaşçı kuzeye, Lübnan'a doğru kaçtı, kamplar hem sığınak hem de hazır asker sağladı. Akın, Lübnan'ın siyasi dengesini değiştirdi. FKÖ paralel bir idare kurdu – **Filistin Kızıl Hilal Cemiyeti** aracılığıyla okullar, hastaneler ve refah sistemleri işletirken, **Fetih, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FKÖP)** ve **Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi (FDHÖP)** gibi silahlı kanatlar organize etti.

Birçok mülteci için FKÖ'nün gelişi güçlendirmeyi simgeliyordu: 1948'den beri ilk kez, Filistinliler sadece yardım alıcıları değil, kendi kaderlerinin ajanlarıydı. Ancak Lübnan'ın siyasi elitinin büyük kısmı için bu, bir devlet içindeki devlet gibi görünüyordu. Kuzey İsrail'e sınır ötesi akınlar, Lübnanlı sivilleri öldüren ve altyapıyı yok eden misilleme hava saldırıları çekti, savaşı barındırmayı seçmemiş topluluklarda öfkeyi derinleştirdi.

Lübnan devleti ile FKÖ arasındaki rahatsız edici birlikte varoluş, Mısır'ın aracılık ettiği 1969 **Kahire Anlaşması** ile resmileşti. Bu, kamplarda Filistinlilere sınırlı özerklik verdi ve İsrail'e karşı direniş amacıyla silah taşıma hakkı – Lübnan egemen toprağında eşî görülmemiş bir taviz. Bir süre, bu düzen kırılgan bir denge korudu: Lübnan Filistin davasıyla dayanışma iddia edebildi, mültecilerin refahı ve güvenliğinin sorumluluğunu devrederken.

Ama Lübnan'ın kendi mezhepsel gerilimleri kötüleştiğinde, düzen çöktü. FKÖ'nün askeri gücü ve siyasi etkisi büyüdü, onu Lübnan'ın **1975–1990 iç savaşı**ndaki solcu ve Müslüman fraksiyonlarla hizaladı, oysa sağcı Hristiyan milisler, özellikle **Falangistler**, Filistinlileri hem demografik tehdit hem de yabancı ordu olarak görmeye başladı. Falangistler ve FKÖ'ye bağlı güçler arasındaki çatışmalar Beyrut ve güneyde patlak verdi, mahalleleri ve kampları cephe hatlarına dönüştürdü.

Sınırı ötesindeki kaosu gözlemleyen İsrail, Lübnan'ı sadece bir güvenlik tehdidi değil, bir fırsat olarak görmeye başladı. İsrail liderliği, FKÖ'yü askeri olarak etkisizleştirmeyi ararken, ortak bir düşman paylaşan Hristiyan milislerle ittifaklar besledi. 1970'lerin sonundan itibaren, İsrail **Güney Lübnan Ordusu (SLO)** ve **Falangist hareket** unsurlarına silah, eğitim ve lojistik destek sağladı, kuzey sınırında etkili bir vekil güç inşa ederek.

Mart 1978'de, 38 sivili öldüren bir FKÖ saldırısının ardından İsrail'in kıyı otoyoluna, İsrail **Litani Operasyonunu** başlattı, Litani Nehri'ne kadar işgal ederek ve bin yıldan fazla Lübnanlı ve Filistinli sivili öldürerek. Operasyon anti-terörist bir önlem olarak haklı çıkarılsa

da, altında yatan hedef PLO'yu kuzeye itmek ve SLO tarafından devriye gezilen bir tampon bölge kurmaktı. **BM Geçici Lübnan Gücü (UNIFIL)** yanıt olarak konuşlandırıldı, ancak mandata zayıftı ve varlığı büyük ölçüde sembolikti.

Sonraki yıllar bir artış döngüsüne tanıklık etti: FKÖ akınları, İsrail hava saldırıları, misilleme topçusu ve her iki tarafın gradual köklenmesi. **1981'e** gelindiğinde, İsrailli yetkililer sınır ötesi ateşten yılda iki yüzden fazla İsrailli öldüğünü iddia etti, oysa Lübnanlı şehirler karşılığında düzenli bombardımanlara maruz kaldı. Aynı dönemde, **Ariel Sharon**, dönemin İsrail Savunma Bakanı, daha geniş bir plan tasarladı – FKÖ'yü askeri olarak ezmek, Lübnan'dan kovmak ve Beyrut'ta **Beşir Cemayel**, marunit Falangist lider, altında dost bir Hristiyan hükümeti kurmak.

1982 İşgali: Celile için Barış Operasyonu

6 Haziran 1982'de, İsrail **Celile için Barış Operasyonu** kod adı altında Lübnan'ı büyük ölçekli bir işgale başladı. Resmi olarak, belirtilen hedef sınırlıydı: sınır ötesi roket ateşini durdurmak için Filistinli gerilla güçlerini sınırdan 40 kilometre kuzeye itmek. Gerçekte, operasyonun kapsamı Savunma Bakanı **Ariel Sharon** tarafından çok daha hırslı çizilmiş ve Başbakan **Menachem Begin** tarafından onaylanmıştı. Belirtilmemiş hedefler, **FKÖ'nün askeri ve siyasi altyapısının yok edilmesi**, liderliğinin Lübnan'dan kovulması ve Beyrut'ta **Beşir Cemayel**, marunit Falangist lider, altında bir pro-İsrail hükümetinin kurulmasını içeriyordu.

Saldırının ölçeği gerçek niyetini ortaya koydu. Neredeyse **60.000 İsrailli asker, 800 tank, zırhlı tugaylar ve hava filoları** tarafından desteklenerek, kıyı boyunca, merkezi yükseklikler arasından ve doğu Bekaa Vadisi'nde koordineli vuruşlarla sınırı aştı. İşgal, UNIFIL pozisyonlarını ve Lübnanlı köyleri hızla ezdi, günler içinde 40 kilometrelik sınırı çok aştı. 8 Haziran'a kadar İsrailli güçler **Tirus ve Sidonu** ele geçirmişti; 14 Haziran'a kadar **Beyrut** kendisi kuşatılmıştı – neredeyse bir milyon sivilin şehri, şimdi kuşatma altında.

İnsan maliyeti sersemleticiydi. Lübnan hükümeti tahminlerine göre, savaşın ilk aşamasında **yaklaşık 17.000–18.000 kişi** – ezici çoğunlukla siviller – öldürüldü ve binlercesi daha yaralandı. Sidon ve Batı Beyrut'taki bütün mahalleler sürekli bombardıman altında düzleştirildi. Yerindeki gazeteciler, **Robert Fisk** ve **Thomas Friedman** dahil, apokaliptik yıkım sahnelerini tarif etti: mum ışığında çalışan hastaneler, sokaklarda yığılmış cesetler ve su ararken beyaz bayrak taşıyan çocuklar.

Beyrut Kuşatması

Haziran sonuna kadar, kalan FKÖ savaşçıları – yaklaşık **11.000** – Batı Beyrut'ta sığınmıştı, kara, deniz ve havadan IDF tarafından kuşatılmıştı. Kuşatma neredeyse on hafta sürdü. İsrailli topçu ve hava saldırıları kalabalık mahalleleri gün gece dövdü, elektrik, yiyecek ve tıbbi malzemeleri kesti. Gazze Hastanesi ve Makassed gibi hastaneler ezildi. Ölü sayısı günlük arttı. Batılı diplomatlar bombardımanı Stalingrad kuşatmasıyla karşılaştırdı, İsrail'in sıkışmış sivil nüfusa karşı ateş gücünün “tamamen orantısız” olduğunu not ederek.

Uluslararası öfke yükseldi. **BM Güvenlik Konseyi Karar 508**'de işgali kınadı, derhal ateşkes çağrısı yaparak. ABD elçisi **Philip Habib** bir ateşkes için yorulmadan müzakere etti. Haftalarca baskıdan sonra, **Ağustos 1982**'de bir anlaşma sağlandı:

- **FKÖ Beyrut'u tahliye edecekti** ABD, Fransız ve İtalyan birliklerinden oluşan bir **Çokuluslu Güç (ÇMG)** koruması altında.
- İsrail ilerlemesini durduracak ve geride bırakılan sivillerin güvenliğini garanti edecekti.
- ÇMG geçişi denetlemek ve misillemeleri önlemek için geçici kalacaktı.

21 Ağustos - 1 Eylül arasında, neredeyse **14.400 FKÖ savaşı** ve aileleri Tunus, Suriye ve diğer Arap devletlerine Beyrut'tan ayrıldı. Tahliye uluslararası denetim altında yapıldı ve o zaman diplomatik bir başarı olarak selamlandı – kuşatmanın düzenli sonu ki nihayet Lübnan'ı stabilize edebilirdi.

Ama barış yanıltıcı çıktı. İsrail vaat ettiği gibi Beyrut'un kenarından çekilmedi; güçleri şehrin etrafında konumlanmış kaldı. **14 Eylül**'de, son FKÖ konvoyunun limandan yelken açmasından sadece günler sonra, dev bir patlama Doğu Beyrut'taki Falangist karargahını parçaladı, İsrail'in baş müttefiki ve Sharon'un savaş sonrası siyasi vizyonunun köşe taşı olan Cumhurbaşkanı seçilen **Beşir Cemayel**'i öldürerek. Suikast, Suriye Sosyal Milliyetçi Parti üyesi birine atfedildi, İsrail'in planlarını parçaladı ve Lübnan'ı yeniden kaosa daldırdı.

Sabra ve Şatila Katliamı

15 Eylül 1982'de İsrailli tanklar **Batı Beyrut'a** girdiğinde, **Sabra** mahallesi ve bitişik **Şatila mülteci kampı** hızla mühürledikleri alan içindeydi. Bunlar, tahmini **20.000–30.000 sivilin** yaşadığı yoğun nüfuslu ilçelerdi, çoğunlukla Filistinli mülteciler ve fakir Lübnanlı Şii aileler. Son FKÖ savaşçıları şehri iki hafta önce terk etmişti. Geriye silahsız siviller kalmıştı – erkekler, kadınlar, çocuklar ve yaşlılar – ABD ve İsrail tarafından garanti edilen ateşkesin koruması altında olduklarına inanıyordu.

Beşir Cemayel'in, Falangist liderin, suikastı intikam için bahane sağladı. **16 Eylül** öğleden sonra, **Savunma Bakanı Ariel Sharon** ve **Genelkurmay Başkanı Rafael Eitan Falangist komutanlarla**, **Elie Hobeika** dahil, Beyrut Uluslararası Havalimanı yakınındaki IDF ileri komuta postunda buluştu. Falangistler – İsrail'in yakın müttefikleri – kamplara “terörist kalıntıları kökünden temizlemek” için girmeye yetkilendirildi. İsrailli subaylar lojistiği koordine etti, ulaşım sağladı ve alanı askerler ve zırhlı araçlarla çevreledi. Gece boyunca **aydınlatma mayışları** da fırlattılar ki milis operasyonlarını kolaylaştırsın.

İçeri girdiklerinde, Falangist birimler ayırım gözetmeksizin öldürmeye başladı. Sonraki **kırk saat** boyunca, Perşembe akşamından Cumartesi sabahına, ev ev dolaşılar, bütün aileleri infaz ettiler, kadınlara saldırdılar ve cesetleri buldozerlerle toplu mezarlara gömdüler. Birçok kurban yakından vuruldu; diğerleri bıçak veya el bombasıyla öldürüldü. Hayatta kalanlar daha sonra cesetlerle kaplı sokakları ve havayı dolduran çürüme kokusunu tarif etti.

Katliam boyunca, **İsrailli askerler kampların etrafında kordonlar** korudu, giriş ve çıkış noktalarını kontrol etti. Zulüm raporları saatler içinde radyo yoluyla İsrailli komutanlara sızdı. **Uluslararası Kızıl Haç** gözlemcileri ve yakındaki ilçelerdeki gazeteciler de IDF subaylarını toplu katliamlardan uyardı. Yine de ordu müdahale etmedi. Öldürmeler neredeyse iki tam gün devam etti, milisler nihayet sabah 8:00'de **18 Eylül**'de uluslararası öfke ve doğrudan ABD protestolarından sonra dışarı çıkmaya emredildi.

Kurbanlar ve Kanıtlar

Ölü sayısı tartışmalı kalıyor ama herhangi bir hesapta korkunç.

- **Uluslararası Kızıl Haç Komitesi** en az **1.500 ceset kurtarıldı** bildirdi, toplam ölümlerin **3.000'e** ulaşabileceği.
- Bir **BM Genel Kurulu soruşturması (1982)** **2.750 ila 3.500** ölü tahmin etti.
- **İsrailli Kahan Komisyonu 700–800** tanımlanmış kurbanı doğruladı ama çok daha fazlasının öldüğünü kabul etti.

Ölüler arasında Filistinliler, Lübnanlı Şiiler ve birkaç Suriyeli – pratikte hepsi siviller – vardı.

Sorumluluk ve Suç Ortaklığı

Katliam **Falangist milis** tarafından gerçekleştirilse de, **İsrailli komuta yapısının** operasyonu mümkün kılmadaki katılımı inkar edilemezdi. İsrailli güçler:

- Falangistlerin kamplara **girişini yetkilendirdi**.
- Alanı **çevrelendi**, sivillerin kaçmasını engelleyerek.
- Katillerin rahatlığı için gece gökyüzünü **aydınlattı**.
- Toplu katliam **raporları aldı** ve neredeyse iki gün hiçbir şey yapmadı.

İlk uluslararası gazeteciler – **Robert Fisk, Loren Jenkins** ve **Janet Lee Stevens** dahil – 18 Eylül'de Şatila'ya girdiğinde, bir kabus buldular: cesetlerle tıkanmış sokaklar, buldozerle kazılmış çukurlar ceset dolu ve şok içinde dolaşan hayatta kalanlar. Görüntüler küresel bilinci yaktı ve İsrail'in "Celile için barış" arayışını parçaladı.

Soruşturmalar ve Küresel Tepki

Katliam anında uluslararası öfke uyandırdı. **BM Genel Kurulu, Karar 37/123** (Aralık 1982)'te onu "soykırım eylemi" olarak kınadı ve İsrail'i önlememekten sorumlu tuttu. İsrail'de bile, kamu öfkesi eşi görülmemiş seviyelere ulaştı: tahmini **400.000 kişi** – nüfusun neredeyse onda biri – **Tel Aviv**'de hesap sorulmasını talep ederek yürüdü.

Kamu baskısı altında, İsrail hükümeti 1983'te **Kahan Soruşturma Komisyonunu** kurdu. Bulguları suçlayıcıydı, dikkatli kelimelendirilmiş olsa da. Komisyon:

- İsrail'in katliam için **"dolaylı sorumluluk"** taşıdığını hükmetti.
- **Ariel Sharon**'un net uyarılara rağmen kan dökülmesini önlemek için harekete geçmemekten "kişisel olarak sorumlu" olduğunu.
- Diğer üst düzey yetkililer, **Rafael Eitan** dahil, "kişisel suç" taşıdığını.

Sharon Savunma Bakanı'ndan istifa etmeye zorlandı, kabinette kaldı ve iki on yıl sonra başbakan oldu. Hiçbir İsraili veya Falangist subay katliam için asla cezai kovuşturmayaya uğramadı. 2001'de, hayatta kalanlar Sharon ve diğerlerine karşı bir **Belçika savaş suçları davası** yoluyla adalet aradı, ama dava 2003'te yargı yetkisi gerekçesiyle düşürüldü.

Çokuluslu Güç (ÇMG) – önceki çekilmesi kampları korumasız bırakmıştı – Eylül 1982 sonuna doğru Beyrut'a döndü, ama varlığı zaten olanı geri alamaz. Aylar içinde yeni şiddet patladı: ABD ve Fransız birliklerine karşı intihar bombalamaları, Batı güçlerinin çekilmesi ve Lübnan'ın daha derin kaosa inişi. Batı Beyrut'un harabeleri arasında, Sabra ve Şatila hayatta kalanları aceleyle kazılmış toplu mezarlara ölülerini gömdü ve yasın uzun, görünmez işine başladı.

Lübnan'da, Sabra ve Şatila mezhepsel yaraları derinleştirdi. Hristiyan milisler için, suçluluk ve intikam mirasını çimentoladı; Şii ve Filistinli topluluklar için, acı ve adaletsizliğin birleştirici sembolü oldu. İç savaş sekiz yıl daha sürdü, yaklaşık **150.000 ölü** bırakarak **Taif Anlaşması (1989)** nihayet kırılğan bir barışı restore etmeden önce. Yine de mülteciler o anlaşmanın ulusal paktından dışlandı, hala vatandaşlık veya mülkiyet hakları olmadan, hala anne-babalarının ve büyükannelerinin evleri olan kamplara hapsedilmiş.

Uluslararası olarak, katliam siyasi irade yokluğunda insani hukukun sınırlarını ortaya koydu. **BM kararları**, **Cenevre Sözleşmeleri** ve **"koruma sorumluluğu"** kavramı hepsi atrociteleri önleme yükümlülüklerini ilan etti, ama hiçbir etkili bir uygulamaya dönüşmedi. 2000'lerin başındaki Belçika savaş suçları davası sorumluluk sorusunu kısaca yeniden açtı ama nihayetinde yargı reformuyla sınırlı kaldı. Bugün bile, hiçbir mahkeme Sabra ve Şatila katliamlarını yargılamadı.

Kültürel olarak, katliam hem yara hem ayna olarak kalıcıdır. **Ari Folman'ın Vals with Bashir** (2008) gibi filmler İsraili askerlerin suç ortaklığı hayaletli anılarını keşfeder; **Elias Khoury'nin Güneş Kapısı** ve **Robert Fisk'in Ulusa Acı** gibi edebi eserler insani yıkımı keskin bir samimiyetle belgeler. Filistinliler için, her Eylül yıldönümü daha az anma, daha çok süreklilik ritüeli – 1982'de onları korumasız bırakan aynı devletsizliğin bugün Lübnan kamplarında ve işgal altındaki topraklarda devam ettiği bir hatırlatma.

Kırk yıl sonra, **Sabra ve Şatila** bir tarihi bölümden fazlasıdır; bir ahlaki dönüm noktasıdır. İyileşmemiş sürgün, uygulanmamış vaatler, meydan okunmamış cezasızlığın sonuçlarıyla yüzleşmeyi zorlar. Bütün bir halkın yasal aidiyetten mahrum bırakıldığında, şiddetin bir sapma değil, saatinin gelmesini bekleyen bir kaçınılmazlık olduğunu gösterir.

Katliamın hayatta kalanları şimdi yaşlı, anıları tarihi kayıtta soluyor, ama tanıklıkları bir uyarı olarak kalıyor – devletsizlerin hakları dünyanın vicdanının ölçüsü. Sonuçta, Sabra ve Şatila sadece bir katliam hikayesi değil; yirminci yüzyılın bitmemiş sorusunun hikayesi: *Adalet tarih kendini tekrarlamadan önce ne kadar ertelenebilir?*

Epilog: Sürgün Coğrafyası

Nakba ve **Sabra ve Şatila** izole trajediler değil, tek bir sürekliliğin bölümleri – güç tarafından görünmez kılınan insanların hikayesi, ilan edilmiş ama uygulanmamış yasalar,

silahlandırılmış ve sırayla unutulmuş hafıza. O zincirdeki her an, tanınmadığında acının yeni formlarda ve yeni zeminlerde kendini yeniden ürettiğini hatırlatır.

Adalet vaadi büyük ölçüde retorik kaldı. Yine de hatırlayanların ısrarı – kayıp evlerin anahtarlarını hala tutan hayatta kalanlar, dönüş bekleyen mülteci kamplarında büyüyen çocuklar – yok edilemez bir şeyin tanıklığı: silinmeyi son yargı olarak bırakmayı reddetme.

Bu tarihin bir dersi varsa, mülksüzleştirme üzerine kurulu hiçbir güvenlik kalıcı olamaz ve adaleti dışlayan hiçbir barış sürmez. Yerinden edilenlerin onurla yaşama hakkı – dönüşle veya tanınmış aidiyetle – onurlandırılana kadar, sürgün coğrafyası genişlemeye devam edecek ve **Sabra ve Şatılanın** hayaletleri hepimizle yan yana yürüyecek.

Kaynaklar

- Al-Hout, B. N. (2004). *Sabra and Shatila: September 1982*. London: Pluto Press.
- Arens, M. (1982). Statements to the *Washington Post*, June 1982.
- Brynen, R. (2022). *Palestinian Refugees in Lebanon*. Beirut: Institute for Palestine Studies.
- Fisk, R. (1990). *Pity the Nation: Lebanon at War*. Oxford University Press.
- Folman, A. (Director). (2008). *Waltz with Bashir* [Film]. Sony Pictures Classics.
- General Assembly of the United Nations. (1947). *Resolution 181 (II): Future Government of Palestine*.
- General Assembly of the United Nations. (1948). *Resolution 194 (III): Palestine - Progress Report of the United Nations Mediator*.
- General Assembly of the United Nations. (1982). *Resolution 37/123: The Situation in the Middle East*.
- International Committee of the Red Cross (ICRC). (1982). *Field Reports on the Lebanon Conflict*. Geneva.
- Israeli Government. (1983). *Report of the Commission of Inquiry into the Events at the Refugee Camps in Beirut (Kahan Commission)*. Jerusalem: State of Israel.
- Khalidi, W. (1992). *All That Remains: The Palestinian Villages Occupied and Depopulated by Israel in 1948*. Institute for Palestine Studies.
- Khoury, E. (2006). *Gate of the Sun*. New York: Archipelago Books.
- Peteet, J. (2005). *Landscape of Hope and Despair: Palestinian Refugee Camps*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Security Council of the United Nations. (1982). *Resolutions 508 and 521 (1982): Ceasefire and Situation in Lebanon*.
- Shlaim, A. (2000). *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York: W. W. Norton.